

PARSONS VE EVRİM

Son yirmi otuz yıldır evrimci bakış açısının, Leslie White gibi güçlü yandaşları olsa bile, çalışmalarının, muhtemelen, sosyal bilimlerde kuramsal düşünce üzerinde esaslı bir etki yapmadığını söylemek doğru olacaktır. Bu nedenle, bu bakış açısına önemli katkılarda bulunanlardan biri olan Talcott Parsons'ın, yalnızca çalışmalarının daha sonraki gelişimi içinde gerçekleşse de, evrimci kurama taze nefes aldirmaya çalışması biraz ilginçtir. Parsons'ın evrimci görüşünü, gerçekten büyük ölçüde destek gördüğü için, burada biraz daha ayrıntılı olarak ele alacağım.

Parsons toplumsal evrimin, özünde farklı mekanizmalara dayansalar da, biyolojik evrimin genişlemiş bir hali olduğunu ileri sürer. Biyolojik ve toplumsal evrim arasında ani bir kopuşun bulunduğunu ileri sürmenin bir nedeni yoktur; "insan ile alt-insan arasındaki dönemeç noktası", Parsons'ın adlandırdığı şekliyle, oldukça uzun vadeli bir gelişme süreci içindeki bir evreye işaret eder. Her iki evrim biçimi evrensellere göre ele alınabilir. Evrimci bir evrensel, Parsons'ın terminolojisinde, muhtemelen farklı koşullardaki bir durumdan çok daha fazlasını ortaya çıkartması gereken "daha ileri bir evrim için yeterince önemli" bir gelişme biçimidir.¹ Görme, organik dünyadaki evrimci bir evrensel örneği olarak sunulur. Görme yetisi içinde bulunulan çevreye geniş ölçekte koordine edici tepkileri olanakları kılar ve bu nedenle büyük bir uyarlayıcı değere sahiptir. Görme yalnızca hayvanlar aleminin bir bölümünde ortaya çıkmadı, aynı zamanda yumuşakçalar, böcekler ve omurgalılarda bağımsız olarak oluştu. Bu grupların görme organları tek anatomik oluşum değildir ve tek bir evrimci sürece ait olarak görülemezler, aksine görme tüm üst düzey biyolojik evrimin bir önkoşulu olarak görüldü.

İnsanların toplumsal evrim açısından biyolojik potansiyeli eller ve beyinle ilişkili evrimci evrensellere bağımlıdır. Birbirinden bağımsız olarak hareket edebilen parmaklara ve ters yöndeki bir başparmağa sahip olmak, hareketli eklemlere sahip kollarla bir araya gelerek objelerin sıra dışı çok sayıda manipülasyonuna olanak sağlar. İnsan beyni diğer türlerinkine oranla çok daha fazla gelişmiştir ve alt düzeydeki hayvanlarda bilinmeyen etkinlik ve biliş tarzlarını, herşeyin ötesinde dili yaratma ve kullanma yetilerinden yararlanmayı olanaklı kılar. Bu özellikler insanlara diğer türler üzerinde uyum sağlayıcı üstünlükler sağlar. Parsons uyarlanma kavramının hem biyolojik hem de toplumsal evrim açısından temel önemde olduğunu ileri sürer. Ona

¹ Talcott Parsons, 'Evolutionary Universals in Society', *American Sociological Review*, Vol. 29, 1964, S. 339.

göre, uyarlanma, yalnızca belirli türler ya da toplumsal sistem türünün çevre koşullarına edilgin biçimde uyarlanması anlamında ele alınmamalıdır, aksine hayatta kalmaya yönelik daha etkin etkenleri de içermelidir. Bir "canlı sistemin uyarlanması", çevrenin değiştirilemeyen gereksinimlerini karşılamak için çevreyi kullanıcı aktif bir ilgiyi ya da onu değiştirme yeteneğini² içerebilir. Bu, çoğu kez, çevreden kaynaklanan çok sayıda güçlük ve belirsizliği özellikle harekete geçiren koşulların üstesinden gelme yetisi anlamına gelir. Evrimci bir evrensel, özetle, canlı bir sistemin, bir ölçüde uyarlayıcı yetilerini artıran organik ya da toplumsal bir özelliktir. Biyolojik ve toplumsal evrimci evrenseller arasında yalnızca tek temel farklılık vardır: İlki difüzyona açık değilken, ikincisi açıktır. Nitekim uyarlayıcı türden bir üstünlüğü yaratan koşullar onun diğer toplumsal gruplaşmalarca uyarlanmasını kolaylaştıranlardan farklı olabilir.

İnsanlar toplumlar içinde yaşarlar ve kültürler yaratırlar. Kültürün sembolik yönleri, Parsons'ın onları betimlediği şekliyle, uyarlanma için yaşamsal önemdedirler. 'Sembol', toplumsal evrimin temel düzenleyici bileşeni olarak, genin yerini alır. Her ne kadar, bir dizi genel organik yeti üzerine kurulsalar da, toplumsal sistemlerin sembolik nitelikleri her kuşak tarafından yeniden öğrenilmek zorundadır. 'Kültürel yönelimler', kendilerini genetik programlarda olduğu gibi gerçekleştirmezler. İletişim kültürün ve dil de iletişimin temelidir. Dil, bu nedenle, temel bir evrimci evrenseldir; dili bulunmayan insan toplumu bilinmemektedir. Parsons'a göre, sembol sistemleri, genellikle hem toplumsal organizasyonda hem de toplumsal değişim de düzenleyici, bir işleve sahiptirler. Bunun nedeni, insan toplumlarındaki sibernetik hiyerarşinin tepesinde yer almalarıdır. Parsons'ın 'eylem şeması'nda, onlar, herşeyden önce toplumsal sistemi, kişiliği ve organizmayı kademelendirirler. Fiziksel çevre koşulları ya da setleri toplum içinde biçimlenen davranış tarzlarına sınırlar koyarlar, ancak onları daha doğrudan düzene koyan kültürel sistemdir.³

İlk biçimlerinde, kültür, az-çok din ile aynı anlama gelir. Parsons, dinin "en basit eylem sisteminde bile" bulunan dört evrimci evrenselden biri olduğunu iddia eder. Ötekiler dil ile iletişimin yanı sıra akrabalık ve teknolojidir: "onların mevcudiyeti gerçekten insani olan bir toplumun asgari temelini oluşturur."⁴ Bunlar eylemin genel özellikleriyle ve böylece biyolojik evrimin genel çerçevesiyle ilişki içindedirler. Eylem sisteminin en temel türlerinden uzaklaşan evrim, işlevsel uzmanlaşma anlamına gelen ilerleyici bir farklılaşma süreci olarak analiz edilebilir. Farklılaşma -kaçınılmaz olmasa bile- birbirinden ayrılmış olan her özel işlev bakımından uyarlayıcı kapasitenin artmasına, 'uyarlayıcı ilerleme' sürecine yol açabilir. Farklılaşmanın gelişme çizgileri bu dönemlerde oluşup gelişirler. Toplumsal sistemlerin sibernetik doğası söz konusu olduğunda, bu gelişme doğrultularının işlevsel olması gerekir. Sistemlerin karmaşıklığının artışı, yalnızca bölünme nedeniyle olmadıkça, bir bütün olarak sistemin

² Ibid, S. 340.

³ *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives* Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1966, S. 9-10.

⁴ 'Evolutionary Universals in Society', S. 342.

ve işlevsel açıdan farklılaşmış alt-sistemleri birbirine bağlayan bütünleştirici mekanizmaların işleyişinde daha özel işlevler konusunda uzmanlaşmış alt-sistemlerin gelişimini gerektirir.⁵ Bu alt-sistemler -yani, örüntünün sürekliliği, bütünleşme, politika ve ekonomi- Parsons'ın analizinin temelini oluştururlar.

En basit toplum biçimi olan ilkel toplumda bu dört alt-sistem yalnızca çok düşük bir farklılaşma düzeyi sergilerler. İkel toplumlar kendilerini diğer toplumlardan ayıran, grubu belirli bir kültürel kimliğe uygun kılan özel bir 'inşa edici sembolizm' ile karakterize edilirler. Bu türden bir sembolizm her zaman doğrudan akrabalık ilişkileriyle -örneğin, cemaati kuran ata-tanrılar miti biçiminde- bağıntılıdır. Mit hem grubu birleştirir hem de doğa dünyasının dayatmalarının ve ondan gelen tehditlerin üstesinden gelmek için yorumlayıcı bir çerçeve sağlar. İkel toplumların ayırdedici özelliklerinden biri, inşa-edici sembolizmin yaşamın farklı alanlarıyla kapsamlı bir biçimde ilişkili olmasıdır. Dinsel ahlaki ve teknolojik etkinliklerin içine sızarak ve onların birleşik (cohesive) bir toplumsal birlik kurlmalarına yardım ederek farklı yaşam alanlarına girer. Parsons (Durkheim'in yaptığı gibi) örnek olarak Avustralya'nın yerli toplumlarını alır. Bu Avustralyalı toplumların toplumsal örgütlenmesi hemen hemen tamamen akrabalık ilişkilerinden ve kendilerini totemik pratiklere ifade etme tarzları, mübadele ilişkileri ve çevreyle etkileşimlerden oluşur. İkincisinin ekonomik yanları "en basit türden"dir, böğürtlenleri, kökleri ve farklı türden yenilebilir böcekleri avlama ve toplama üzerine kuruludur. Kabile grupları alan olarak oldukça geniş mntikaları kapsarlar ve inşa-edici sembolizmleri belirli bir alansal referansa sahip olsalar bile, farklı gruplar arasında açıkça belirlenmiş alansal sınırlar yoktur. Akrabalık ilişkileri temel önemde olsalar da, akraba birimler arasında dikey bir farklılaşma yoktur; hiçbir klan seti belirgin biçimde diğerlerine göre daha fazla güce, refaha ya da dinsel öneme sahip değildir. Avustralyalı toplumlar işlevsel olarak cinsiyet ve yaşa göre farklılaşmışlardır, ancak diğer konularda akrabalık ilişkileriyle bağlantılı birbirine denk olarak bölünmüş gruplaşmaları içerirler.

Avustralyalı gruplar gibi, en ilkel toplumlar, 'gelişmiş ilkel tip'ten ayrılabilirler. Yenisine geçiş akrabalık grupları arasındaki eşitliğin bozulmasıyla belirlenir. Bu durum, gruplardan biri evlilik bağlarının kurulmasını denetlemeye olanak sağlayan kaynakları güvence altına almayı başardığında gerçekleşebilir; bu kaynaklar, böylelikle, maddi refahı ve diğer iktidar kaynaklarını artırmakta kullanılabilirler. Toplumun dikey farklılaşma eğilimi daha basit toplumların daha eşitlikçi karakterinin yerini alır. Ekonomik değişme bu türden bir süreçle ilişkilidir; yerleşik hayat, tarımsal ya da kırsal üretim avcılık ve toplayıcılığa dayalı daha serüvenci süreçlerin yerini alır. Yine de farklılaşmış bir 'ekonomi' yoktur, ancak artan maddi üretkenlik mülkiyet haklarının ve alansal denetimin takviyesi yönünde ekonomik baskılar yaratır. Varolabildiği durumlarda bile, tabakalaşma daha ilkel toplumlardan daha az ilkel olanlara geçiş sürecinde ilk ve en temel evrimci evrenseldir. Tabakalaşma, herşeyin ötesinde bir sülalenin ayrıcalıklı bir

⁵ *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives*, S. 24 Ayrıca Bakınız. 'The Problem of Structural Change' Victor Lidz and Talcott Parsons, *Readings on Premodern Societies*, S. 52 ff.

konuma yükselmesiyle ortaya çıkma eğilimindedir; bu sülalenin en büyük bireyi, böylece, genellikle monark adını alır. Gelişmiş ilkel toplumlar sınıfsal farklılıklar kadar etnik, dinsel ve diğer karşıtlıklar da dahil, atalarına göre birbirlerine daha fazla benzerdirler. Zulu gibi Afrika krallıkları bu türden toplumların asıl örnekleridir. Parsons, Zulu krallığında ve onu andıran diğer toplumlarda, askeri gücün toplumsal düzeni biçimlendirmede ve takviye etmede temel öneme sahip olduğunu kabul eder. Ancak, kralın konumunu meşrulaştıran ve toplumsal dayanışmayı artıran gelişmiş bir dinsel kültürün oluşumunun, muhtemelen, daha büyük öneme sahip olduğunu vurgular.

Gelişmiş ilkel toplumlar, yine de, Parsons'ın saptadığı ilk evrim evresine aittirler. İkincisi, iki alt-tip 'arkaik' ve 'gelişmiş ara-dönem'i içeren, 'ara-düzey (intermediate)' toplumdur. Her ikisi de yazmanın varlığı ile ilişkilidir. Arkaik toplumlar yalnızca Parsons'ın 'usta-okur yazarlık (craft-literary)' olarak adlandırdığı şey ile, yani esasen büyüsel ve dinsel ilkeleri kodlamak ve idari muhasebe işlemlerini gerçekleştirmek için kullanılan yazı ile karakterize edilirler. Okur-yazarlık küçük papazvari gruplarının ayrıcalığıdır ve egemen sınıf ya da sınıfların genel eğitiminin bir parçası değildir. Eski Mısır arkaik toplum için bir örnek oluşturur. Bu türden bir toplum, inşa-edici sembolizmi ilkel topluluklara göre daha fazla genelleştiren ve sistemleştiren 'kozmojik' bir dine sahiptir. Bir ölçüde dinsel yükümlülüklerden uzaklaşmış siyasal ve yönetsel bir aygıttır. Arkaik toplumlar işlevsel sorumluluklarını dinsel ve siyasal alanlarda yoğunlaştırdıkları için, ilkel toplumlardan daha üst düzeyde uyarlayıcı niteliklere sahiptirler. Bu etkenler, Roma ya da Çin gibi 'tarihsel imparatorluklar'ı içeren gelişmiş-ara-düzey toplum biçiminde daha da geliştirilirler. Bunların hepsi, Max Weber'in haklarında yazdığı 'dünya dinleri' ile yakından ilişkili oldular. Onlar kutsal ve maddi dünya arasında bir ayırım yapan 'felsefi atılımlar'ın bir sonucu olan büyük ölçekli kültürel yenilikleriyle karakterize edilirler; krallar artık tanrı değillerdir.

Uzmanlaşmış kültürel meşrulaştırma tarihsel imparatorlukların ortaya çıkışıyla belirgin bir tanımlamayı başlatan evrimci bir evrenseldir. Temel odağı, hükümet otoritesinin sağlanmasının aracı olma bakımından, siyasaldır. "Meşrulaştırma gereksiniminin karşılanması" yöneticinin yanı sıra uzman siyasal önderlerin de ortaya çıkışı anlamına gelir.

Siyasal önderlerin son derece geniş bir hareket alanı ve nispeten bağımsız belirli kültürel çeşitlilikler üzerinde, uzun-dönemde, yalnızca yeterli bir güce değil, aynı zamanda da bu gücü meşrulaştırmaya ihtiyaç hissetmeleri gerekir. ...Meşrulaştırma konusunda farklılaşmış kültürel örüntülerin toplumsal olarak farklılaşmış etkenlerle biraraya gelişini meşrulaştırmaya ilişkin evrimci evrenselin temel tezahürüdür.⁶

İkinci bir evrimci evrensel bürokratik organizasyonun ortaya çıkışıdır. Weber'in gücün etkin büyük-ölçekli mobilizasyonu açısından bürokrasinin vazgeçilemezliği konusundaki tezini benimseyen Parsons, gelişmiş-ara-düzey toplumların hükümet,

⁶ 'Evolutionary Universals in Society', S. 346.

silahlı kuvvetler ve diğer farklılaşmış kurumsal kesimlerin idari koordinasyonu bakımından büyük bir genişleme gösterdiklerini ileri sürer. Tarihsel imparatorlukların gündeme getirdikleri üçüncü bir evrensel, paranın piyasa mübadelesiyle ilişki içinde kullanılmasıdır. Piyasa mübadelesi, Parsons'a göre, siyasal gücün bazı 'ikilemler'ini kaçınılmaz kılan bir güç sistemidir. Siyasal güç, nihayetinde, idari bir yapı tarafından empoze edilen cezalandırıcı yaptırımlara dayanır; para siyasal gücün bazı niteliklerine sahip olmasına karşın, 'üreticiler' kadar 'tüketiciler' arasında da yaygın olan bir genel kaynak, insanları hem belirli siyasal gruplara bağlılıktan hem de atfedilmiş akrabalık ilişkilerinden özgürleştiren bir kaynaktır. Ancak bu üç evrimci evrenselin hepsi bir dördüncüsünü, yani "oldukça üst düzeyde genelliğe sahip normatif düzeni"⁷ gerekli kılar. Yine de, bazı tarihsel imparatorluklar, genel yasa biçimleri aynı ölçüde bir genişleme olmadan da oldukça yüksek derecede gelişmiş bir bürokratik organizasyona ve piyasalara sahip oldukları için, bizi modernitenin eşğine getirirler.

Parsons'ın şemasında en üst evrimci biçim olan modern Batı'nın gelişimi, özgün bir büyük-ölçekli etkiye sahip olmuş, İsrail ve Yunanistan gibi iki 'gelişme-kaynağı' toplumla ilişkilidir. (Burada önemli bir yorum; "Budizm'in, ilk ortaya çıktığı toplumun dışında en kapsamlı etkiye sahip olmuş, şimdiye kadar sözü edilmiş en bilinen kültürel kompleks olduğudur. Ancak moderniteye yol açmadığı ve Batılı toplumlar açısından çok az temel öneme sahip olduğu için onu ayrıntılı olarak ele almadık.)⁸ Bu iki toplumun bazı kültürel özellikleri çıkış noktalarından bu kadar uzağa nasıl yayıldılar? Ve onların yarattıkları kültürel yenilikleri olanaklı kılan neydi? Bu sorulardan ikincisini ele alırken, Parsons, gerçekte yalnızca uygun bir siyasal bağımlılık düzeyine sahip küçük toplumların bu tür kültürel yenilikler yapabileceklerini ileri sürer. Bu durum, geniş bir toprak parçasına ve çok sayıda çatışan çıkarlara sahip büyük imparatorluklarda ortaya çıkmayacaktır. İlk sorun, kesinlikle, her iki toplumun bağımsızlıklarını birbiri ardı sıra yitirmeleri ile çözümlenir: onların kültürel yenilikleri daha büyük toplumsal varlıklar içinde yer alan önemli bir tabaka tarafından gerçekleştirildi. Yahudi ve Grek kültürü, büyük ölçüde, egemen siyasal gruplardan çok 'bilgin sınıflar' tarafından benimsendi; arkasından, bu kültürel etkiler Batı'daki yerleşik geleneklerin "asıl toplumsal uğrak yeri" oldu. Modern türden toplum bu "tek evrimci alan"da, Batı'da ortaya çıktı.⁹

Parsons, Batılı toplumun ortaya çıkışının, ara-düzyet toplumlarla karşılaştırıldığında, uyarlayıcı yetide daha ileri bir atılımı temsil ettiğini ileri sürer. Batı'nın şimdiye kadar gerçekleştirebilecek olandan daha büyük farklılaşmaya olanak sağlayan özellikleri piyasanın daha fazla gelişimini, hukukun evrenselleşmesini ve çok sayıda nüfus kitlesinin yurttaşlık hakları da dahil demokratik katılımlarını içerir. Birlikte ele alındıklarında, bunlar, kendi açık sınırlarına sahip olan toplumların "toprak birliği"nin pekiştirilmesine katkıda bulundular. Evrensel hukukun gelişimi Kıt'a Roma

⁷ Ibid, S. 351.

⁸ *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives*, S. 95.

⁹ Talcott Parsons, *The System of Modern Societies*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1971, S. 1.

Hukuku ile İngiliz Kamu Hukuku'nun eklemelenmesine kadar götürülebilir. İkincisi, sözleşme özgürlüğünü ve özel mülkiyetin korunması bakımından en önemli olanıdır. Parsons, onun "modern toplumun en önemli tek ayırddedici özelliği" olduğunu söyler; İngiliz hukuk düzeni, "Sanayi Devrimi"nin ilk ortaya çıkışında temel bir önkoşul" oldu.¹⁰ Aynı zamanda, kitle demokrasisinin gelişmesinin de temel koşulu oldu. Demokrasi, ayrıca, oldukça farklılaşmış bir toplumda iktidarın etkin biçimde kullanılmasının koşuludur.

"Komünist totaliter organizasyonlar" da dahil, demokratik olmayan toplumlar demokratik olanların sahip oldukları uyarlayıcı üstünlüklerden yoksun olacaklardır. Günümüzde hangi toplum evrimci rotada daha önde gitmektedir? Niçin Birleşik Devletler? Özellikle özgün olmasa da, bir bütün olarak insan evrimine ilişkin büyük bir tarama yaptıktan sonra bir Amerikan toplumbilimcinin ulaştığı rahatlatıcı bir sonuç.¹¹

Bu, -en azından dünyanın geri kalan bölümünde- toplumbilimin kötü bir şöret kazanmasına benzer türden bir şeyi andırır. Parsons'ın evrim konusundaki çalışmasının sonuç bölümüne eklediği açıklama temelinde, bunu gözardı etmek cazip gelebilir: yani okuyucu tartışmanın ayrıntılarıyla fazla ilgilenmemelidir. Çünkü sorun olan şey "evrimci evrensel düşüncesi ve onun genel uyarlayıcı yeti kavramı içinde temellenmiş olması"dır.¹² Genelde, gerçekten, bu tavsiyelere uymak niyetindeyim, ancak göstereceğim gibi Parsons'ın ABD'ye ilişkin önkabulü evrimci düşünceye ilişkin görüşüyle tamamen aynı doğrultudadır.

Parsons'ın kuramı, daha önce evrimciliğin ayırddedicileri olarak sözünü ettiğim tüm ölçütleri karşılar. Evrimin yalnızca 'tarih'ten daha fazla birşey olduğunu açıklar ve onun fikrine göre toplumsal ve biyolojik evrim hem kavramsal olarak hem de özünde birbirleriyle ilişkilidirler. Benzer bir uyarlanma düşüncesi bir kez daha onun oluşumunu öne çıkartır. Parsons, en çok ilgilendiği konu olan, ilerlemeyi (kurumların farklılaşmasını) ayrıntılı olarak açıklar ve değerlerle sembollerin 'sibernetik' etkisi üzerine kurulu değişme mekaniklerine ilişkin genel bir yorumu vardır. Ayrıca evrimci düşüncenin ikincil türden bazı zayıflıklarını gösterir ve kesinlikle evrimci kuramcılarının çoğu kez karşı karşıya kaldıkları talihsizliklerden kaçınmak için kırmızı ışığa yeterince dikkat etmez.

Parsons, toplumsal evrimin biyolojik evrimin genişlemiş hali olduğu düşüncesine büyük önem verir. Bu tezin, günümüzde, itiraz edilemez bir anlamı olduğu yeterince açıktır. Herşeyden önce, bedenin fiziksel özelliklerinin (büyük ve nörolojik açıdan karmaşık bir beyin, dik durma ve benzerinin) insan toplumunun gelişmelerinin önkoşulu olduğu doğru gibi görünür. İnsani toplumsal ilişkilerin ve kültürün ilk gelişimi, büyük olasılıkla, Homo Sapiens'in evrimci başarısına olanak sağlayan eskiden kalma ayırddedici bir niteliktir. Ancak biyolojik ve toplumsal değişmeyi tek bir kavramlar setiyle açıklayan bir kuramın estetik cazibesini yadsırsak, bu bizi nereye

¹⁰ *Evolutionary Universals in Society*, S. 353.

¹¹ *The System of Modern Societies*, Bölüm 6.

¹² *Evolutionary Universals in Society*, S. 357.

götürür? Yanıt: hiçbir yere. Biyolojik evrim kalıtımdaki, birbirini izleyen kuşakların genetik özelliklerindeki değişmelerle ilişkilidir; bunlar kısaca ve etkin biçimde, nispeten az miktarda basit mekanizmalarla açıklanırlar. Toplumsal evrim hem insan toplumlarıyla maddi çevre arasındaki hem de bu (türden) toplumlar arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Benzer mekanizmaların işleyiş biçimleri ortaya konmaksızın, 'evrim' bu olgulara uygun olarak isabetli bir biçimde betimlenemez, ne de belli bir değişmeler dizisi 'evrimci' bir biçimde açıklanabilir. Parsons'ın kuramı, sanki böylesi bir kanıtın biyolojik evrimin insan kültürünün gelişimiyle karşılıklı ilişki içinde olduğu biçimindeki (yadsınamaz) gerçekle sağlandığını varsayan, tipik evrimci görüşlerdendir. Kanıtla gösterilmesi gereken şey, sanki kanıtın kaynağıymış gibi alınır.

Parsons'ın kullandığı uyarlanma kavramı, istisnai olmasa bile, literatürdeki diğer kavramlar gibi belirsiz ve tam-kapsamlıdır. Uyarlanmanın 'hayatta kalma' ile ve maddi dünyayla olan etkileşimle ilgili birşey olduğunu, ancak hiçbir şekilde bunlarla sınırlı kalmadığını açıklar. Uyarlanma, büyük ölçüde, belirsizliğin azalmasıyla ilişkilidir-bu düşünce, Parsons'ın, sembol ve değerlerin sibernetik etkisi düşüncesinde olduğu gibi, sistem kuramından ödünç aldığı bir kavramdır. Ancak 'belirsizlik' hiçbir yerde tanımlanmadığı için, bu tez kullanışsız olduğu kadar kavramsal olarak anlaşılması zordur, ya da daha fazla kesin bir empirik içerik kazandırıldığında, olsa olsa akla uygun değil gibi görünür. Varsayalım ki, Parsons zihninde iki anlamı, yani doğadaki beklenmedik değişimlerin belirsizliklerindeki azalmaları ve gelecekteki olaylar bakımından belirsizliklerin azalmasını, düşünmüş olsun. Her ikisi de, farklılaştırıcı biçimde 'hayatta kalma'ya katkıları bir yana bırakıldığında, Parsons'ın kendi evrimci ölçeğinde betimlediği toplum tiplerini net bir biçimde ilerletir gibi bile görünmezler. Teknolojik gelişme ya da otorite kurucu kaynakların ortaya çıkardığı maddi çevre üzerindeki denetim, hiçbir şekilde, sonuçların belirsizliğinin azalmasıyla aynı şey değildir. Teknolojik açıdan daha 'başarılı' bir çiftçi, örneğin, hava değişimlerine karşı, bir avcı ve toplayıcıya göre, daha savunmasız olabilir. Kitlesel ancak dalgalanan teknolojik ve ekonomik değişme oranları, siyasal belirsizlikler ve nükleer silahlanmanın yer aldığı, içinde yaşadığımız toplumun paleolitik insanlık dönemine göre, gelecekte ortaya çıkacak belirsizliklerin azalması bakımından, daha az belirsizlik içinde olduğu varsayılabilir mi?

Ayrıca, Parsons'ın kendi evrimci evrensellerinin uyarlayıcı yetilerinin artmasıyla ilişkilendirdiği temel evrim mekanizması -inşa-edici sembolizmin ortaya çıkarttığı sibernetik denetim- açıkça, tarihsel maddecilik ile teknoloji ya da daha genel düzeyde ekonomik organizasyonun toplumsal değişimi etkileyen temel güçler olduklarını kabul ederken bu yaklaşımı andırdıklarını düşündüğü diğer kuramlara bilinçli bir karşı çıkışla oluşturulur. Ancak yaklaşımı karşı çıktığı kuramlardan daha inanılır değildir. Bir kez daha, analojiye dayalı sayıltı kanıtın elde edilmesiyle karıştırılmış gibi görünür. Mekanik denetim sistemlerinde düşük enerjili sibernetik denetimler daha büyük enerji harcama gerektiren hareketleri yönlendirebilirler. Parsons, sanki ikinci örnek 'inşa-edici sembolizm'in toplumsal değişim üzerindeki denetleyici etkisi konusundaki sayılısına

bir ölçüde ağırlık kazandırmış gibi, bunu genin protein sentezi üzerindeki denetimiyle ve hücre metabolizmasının diğer yönleriyle karşılaştırır. Varsayılan kavramsal koşutluk ikili bir görev yüklenir. Semboller ve değerlerin denetleyici konumuna ilişkin tezinin kaynağı olarak cezbedicidir, ancak, daha sonra, sanki aynı zamanda bir şekilde tezi geçerli kılmaya yardım ettiğini de yazar.

Uyarlayıcı kapasite şeması ile birlikte inşa edici sembolizmin 'sibernetik' etkisinin toplumsal evrim konusunda, kabaca biyoloğun doğal evrimi açıklamasına benzer genel bir açıklayıcı çerçeve sağladığını varsayım. İnsan toplumları örneğinde 'hayatta kalma'nın ne anlama geldiği sorusu, yani 'toplum'un ne olduğu sorusu ile aynı anlama gelmesi gerektiği konusu, hala,, Parsons'inkinden daha fazla ilgiyi gerektirir. Biyolojik evrimde hayatta kalma ve yok olma, farklılaştırıcı yeniden-üretimi belirleyen koşullarla ilişkili olan, özel ve açık seçeneklerdir. Gereksindiği çevresel girdiler için etkin bir biçimde mücadele edemeyen bir popülasyon genlerini aktaramaz ve hayattan silinir. Ancak, toplumsal dünyada bu koşullarla gerçek bir benzerlik söz konusu değildir. Uyarlayıcı yeti savaşı mobilize etmeyi içerecek biçimde daha geniş düzeyde tanımlandığında, toplumsal birimler diğerleri tarafından egemenlik altına alındıkları ya da ortadan kaldırıldıklarında kesinlikle 'uyum' sağlayamayacaklardır.

Ancak, tüm toplumlar bu şekilde ortadan kalkmazlar. Daha önceden var olan toplumsal organizasyon biçimleri tamamen yok olmak yerine diğer gruplara boyun eğdiklerinde ya da sömürgeleştirildiklerinde, çoğu kez bu yeni ortamda varolmayı sürdürürler. Onların 'hayatta kalma'yı başarıp başaramadıkları sorusu, böylece bir 'toplum'un ya da evrimci araştırmanın asıl analiz biriminin ne olduğu konusunda çok sayıda karar vermemize dönüşür. Parsons, bugünkü toplumlar sınıflaması bağlamında bir yanıt vererek, sorunun büyük ölçüde kendi görüşünü doğruladığını varsayar. 'İlkel toplumlar'ın açıkça belirlenmiş sınırlarının olmaması alt-evrim düzeyinde bulunmanın bir göstergesidir.¹³ Soruna ilişkin alternatif bir görüş, yine de, ayrı bir 'toplum' olarak ele alınması gerekli şeyin tanımının Parsons'ın düşündüğünden daha zor formüle edileceği biçimindedir -en azından, biri modern ulus-devletler çağını ele alıncaya kadar.

Parsons'ın kuramı, evrimci görüşlerin tipik olarak maruz kaldıklarını ileri sürdüğüm tüm olumsuz eğilimlerin hemen hemen bir örneğini oluşturur. Görünüşte kuşkuya yer bırakmayan bir 'dünya-gelişim öyküsü' sunar; onu doğrusal olmayan bir indirgeme içine iter; ve hemen hemen normatif yanılısama adını verdiğim şeyi yapar. Parsons'ın özel 'dünya-gelişim öyküsü'nün belirtisi 'ilkel toplumlar' konusunda yaptığı tartışmadır. Parsons, daha çok bu münasebetle, daha fazla ayrıntıya girmeksizin, Avustralyalı yerli toplumların "bilinen en ilkel toplumlar arasında"¹⁴ olduğunu belirtir. Farklılaşmamışlıkları, ekonominin en düşük düzeyde gelişmişliği ve akrabalığın öne

¹³ Bu görüş biçiminin boş karakteri şu alıntıda açıkça görülür: "Hiçbir toplumun nispeten açık-seçik sınırlılık geliştirmedikçe 'gelişmiş ilkel' adı verilen bir toplumsal evrim düzeyine ulaşamayacağı açıktır. Nitekim, sınırın bulunmaması toplumun ikelliğinin bir göstergesi olarak görünür." *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives*. S. 37-38.

¹⁴ *Ibid*, S. 36.

çıkması nedeniyle, onları skalanın en altına yerleştirdiğini söyler. Ancak akrabalık sistemlerinin karmaşıklığı, Avustralyalı dinsel ve sanatsal kültürel ürünlerin zenginliği ne ile açıklanabilir?

Bunlar, gerçekten de, Parsons teknoloji gibi belli boyutlardaki 'ilkellik' ile bir bütün olarak toplumların "ilkelliği" arasında tipik evrimci bir atlama yaptığı için, sözü edilmeden geçilirler. Zaman ve mekan boyutunda varolmuş küçük yazısız kültürlerin muazzam çeşitliliği hangi 'kültürel relativist' tarafından hakıyla vurgulanır?¹⁵ Parsons yalnızca genel evrim kavramını formüle etmeyle ilgilendiğinde (yani, terimi anladığım şekliyle, hiç de evrimci olmadığında), bu türden çeşitliliğe ve bu toplumların insan tarihinin büyük bölümünde egemen olduğuna işaret edilmemesi, belki de mazur görülebilir. Ancak, o kesinlikle, "ilkel toplumlar"ın "gelişmiş ilkel toplumlar"a ve bunların da "ara-düzye" tipe dönüştükleri temel değişimin doğrultusunu göstermeye çalışarak, özel evrimle de ilgilendi.

Doğrusal olmayan indirgeme Parsons'ın kendi tartışma biçiminde belirgin bir değişikliğin olduğu, "gelişme-kaynağı" toplumların etkisine ilişkin görüşünde açıkça görülür. Önceki evrim tipleriyle ilişkili olarak Parsons, tarihin geniş alanlarına uzanırken, Batı'nın ortaya çıkışını analiz ettiğinde, ister istemez vurgusunu daraltır. İsrail ve Yunanistan'ın kültürel miraslarının kaçınılmaz olarak bir başka yerden alınabileceklerden daha büyük uyarlayıcı değere sahip olduklarını varsaymak inandırıcı değildir. Onların gerçekte Avrupa kültürü içinde somutlaşmış olmaları, Parsons'ın daha önceden saptadığı gibi, kendi evrimci değerleri hakkında hiçbirşeyi göstermez. Parsons, burada, "evrimci zorunluluk" kavramını "tarihsel zorunluluk" kavramı olarak, yani herhangi bir toplumsal organizasyon tipinin 'daha yüksek' bir tür varlık kazanmadan önce ortaya çıkması gereken özellikler sergiler biçimindeki iddiayı, belirli öğelerin Avrupalı toplumların parçası oldukları için, onların bu şekilde gerçekleşmesi "gerektiği" durumu olarak yorumlar.

Sonuncusu, normatif yanısamadır. Parsons'ın insanlık tarihin yarım milyon yılının en son noktaya Birleşik Devletler'in toplumsal ve siyasal sistemi içinde ulaştığı biçimindeki görüşü, kendisinin dünya gelişim öyküsüne tamamen kesin olarak uygun düşmediğinde, biraz gülünç olmaktan öte bir anlama gelmeyecektir. Aldatıcı cazibesine kapıldığında, evrimle ilişkili artan uyarlayıcı kapasite temasıyla bir bağıntıya sahip olabilecektir. Parsons yorumunun kesinlikle analitik olduğunu ve evrimci eğilimler taşımadığını ileri sürse de, kesinlikle doğru değildir. Eğer, örneğin "demokrasi", az-çok Birleşik Devletler siyasal düzeninde örneğini bulan 'liberal demokrasi' ile aynı şeymiş gibi tanımlandığında ve en üst evrim düzeyindeki toplumlar açısından bir evrimci evrensel haline dönüştürülürse, Parsons'ın betimlediğinden başka bir sonuca varmak olası mıdır? Ancak, o evrimciliğin çoğu ilkesinde olduğu gibi boştur.

Çev.: Ümit Tathıcan

¹⁵ Toplum kuramının normatif içerimleri açısından tek mevcut seçimin bir yanda kültürel görelilik ve öte yandan evrimcilik arasında yer aldığı ima etmek istemiyorum.